

PAPER DETAILS

TITLE: KURUMLAR VE EKONOMİK GELİŞME: PANEL VERİ ANALİZİ İLE BİR DEĞERLENDİRME

AUTHORS: Harun BAL,Pinar ÖZDEMİR

PAGES: 80-104

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/307851>

KURUMLAR VE EKONOMİK GELİŞME: PANEL VERİ ANALİZİ İLE BİR DEĞERLENDİRME

Harun BAL* Pınar ÖZDEMİR**

ÖZET

North'un kavramsallaştırması ile "oyunun kuralları" olarak tanımlanan kurumlar, bireylerin davranış kalıplarını belirleyen kısıtları koyan birer yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu kısıtlar resmi veya gayri resmi nitelikte olabilmektedir. İnsan davranışları üzerindeki etkisi her geçen gün daha fazla kabul gören kurumlar, iktisadi ve siyasi olarak sistemin işleyişini, sistemin kazanan ve kaybedenlerini de belirleme gücüne sahiptir. Kurumların işleyişi birçok araştırmacı tarafından farklı yönleri ile incelenerek kavramsallaştırılmıştır. Kurumların gelişmişlik düzeyi üzerindeki etkisini ele alan birçok kuram geliştirilmiştir. Bu kuramlar, makroekonomik politik ekonomi yaklaşımlarından mikroekonomik işlem maliyetleri yaklaşımına kadar uzanmaktadır. Literatürde kuramsal çerçevesi tartışılan kurumların ölçülmesi de kurumların tanım ve işlevleri konusunda uzlaşma sağlanamadığından kısıtlar içeren bir diğer konudur. Bu çalışmanın amacı panel veri analiziyle 127 ülkenin 2006-2010 yılları arasındaki verileri kullanarak hangi kurumsal yapının gelişme düzeyi üzerinde etkili olduğunu saptamaktır. Elde edilen bulgular ülke karakteristiklerinin ve gayri resmi kurumların etkisine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumlar, Yeni Kurumsal İktisat, İktisadi Gelişme, Panel Veri Analizi

Institutions and Development: An Assessment with Panel Data

ABSTRACT

Related to North, we can define institutions as "rules of games" which means they put constraints on individuals' behaviour. These constraints can be formal as well as informal. Human behaviour being designed by institutions is a well accepted idea more and more each day. Therefore, it follows that institutions determine the winners and losers of society in terms of both economic and social features. This process with its different sides has been investigated by scientists. Several theories have been put forth to understand these relationships. Institutional theories change from macroeconomic approaches, which seek political economy, to microeconomic transaction cost approaches between institutions and development levels. The measurement of institutions is another area of conflict because of conceptual and theoretical debates. The aim of this study is to determine the relationship between development and institutions using panel data from 127 countries for the years 2005-2010. The results indicate that country specific qualifications and informal institutions have crucial roles on development

Key Words: Institutions, New Institutional Economics, Economic Development, Panel Data Analysis

GİRİŞ

1980'lerden günümüze gelindiğinde teorik alanda kısmen değişime de uğramış olsa da yeni liberal iktisat anlayışı etkisini politika tercihlerinde açıkça göstermeyi sürdürmektedir. Yeni

*Prof. Dr. Harun BAL, Çukurova Üniversitesi, İktisat Bölümü, (harunbal@cu.edu.tr)

**Yard. Doç. Dr. Pınar ÖZDEMİR, Artuklu Üniversitesi, İktisat Bölümü, (pozdemir@cu.edu.tr)

*** Bu çalışma "Kurumlar, Yönetişim ve Ekonomik Gelişme" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

****Ekonometrik çalışmaya sunduğu katkılardan dolayı Bologna Üniversitesi'nden Prof. Dr. M. Elena Bontempi'ye teşekkür ederiz.

liberal iktisat ekolü içerisinde özellikle 1990'ların kurumlar ve kurumsal gelişme konusundaki argümanları 1980'lerin bakış açısından bir farklılığı temsil etmektedir. Bu anlayış değişimine göre yeni liberal politik iktisat "minimum devlet olarak düşünülen kural, nizam, makro iktisadi istikrar ve fiziksel altyapı sağlamanın yine kaliteli kurumlar ve iyi bir yönetimden geçtiği zaman başarılabileceğini" savunur hale gelmiştir (Aysan, 2007; 41-42). Bugün bu değişimin etkileri Dünya Bankası (World Bank) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin iktisadi kurumların ekonomik gelişme üzerindeki rolüne ve önemine olan vurgusundan da gözlenebilmektedir. Dolayısıyla bu değişim ile birlikte kurumların nasıl tanımlanması gerektiği, işlevleri ve kurumların iktisadi gelişme üzerindeki etkileri konusunda yapılan çalışmaların literatürde canlı bir ilgi alanı haline geldiğini ifade etmekte yanlış görünmemektedir. Fakat bu ilgi ile birlikte kurumlar konusunda yapılan araştırmalarda kurumsal yapıyı ortaya çıkaran faktörler ve kurumların işlevleri konusundaki ayrımların açıkça yapılamamasının genel geçer bir kavramsal çerçeve oluşturmayı zorlaştırdığına da dikkat çekmek gerekmektedir.

Literatürdeki bu tartışmalarda göz önünde bulundurularak yapılan çalışmada, Yeni Kurumsal İktisat ekolünün kavramsal çerçevesi kullanılarak kurumlar "oyunun kuralları" olarak ele alınmış; gelişme ile ekonomik, siyasi ve gayri resmi kurumlar arasındaki ilişkide hangi kurumsal yapının daha belirleyici olduğu panel veri analizi yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Yeni Kurumsalcı ekol üzerine odaklanılması ilgili ekolün literatürde süregiden tartışmalarda soyut bir kavram gibi görülen kurumların yeri ve önemi konusunda uygulamalı çalışmalar ile birlikte daha somut ve ikna edici bir çerçeve sunmadaki başarısından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın temel katkısı kurumlar konusunda yapılan tartışmaları detaylı bir şekilde incelenmesi ve kurumsal faktörlerin rolünü ampirik olarak da belirleme çabası içerisinde olmasıdır. Bu bağlamda formel nitelikteki kurumsal faktörler yanında enformel nitelikteki gayri resmi kurumsal faktörlerin de etkileri incelemeye dahil edilmiş olması önemli bir noktadır. Bu amaçla insani gelişme endeksi bağımlı değişken, siyasi, ekonomik ve gayri resmi kurumları temsil eden endeksler bağımsız değişken olarak yararlanılmıştır. Kurumları ölçmek amacıyla kullanılan veri setlerinin oluşturulması ve bu veri setlerinin geçerliliği konusunda tartışmalar çalışmanın temel kısıtı olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada ilk olarak kurum kavramı ve iktisat literatüründeki yeri ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında konu ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar ve elde edilen bulguları değerlendirilmiştir. Üçüncü kısımda ise çalışmada kullanılan yöntem, veri ve analiz bulguları analiz süreci ile birlikte detaylandırılarak açıklanmıştır. Elde edilen bulgular açıklandıktan sonra çalışma, sonuçlara ilişkin özet bölümü ile tamamlanmaktadır.

1.Literatür Özeti ve Kuramsal Çerçeve

Kurum, sosyal bilimlerin farklı alanları içerisinde incelenmiş fakat tanımı konusunda uzlaşmaya varılamamış bir kavramdır. İktisatta kurum "tesis, müessese, kuruluş, aile, mülkiyet, hukuk, özgürlük gibi kavramlarla ilişkili olarak somut ve soyut anlamlara sahip" olabilmektedir (Ata, 2009: 16-17). Kurumları bunların bileşimi olarak görüp tanımlamak, "toplumun belirli bir işlevi çerçevesinde örgütlenmiş, birbiriyle ilişkili âdet, uygulama ve yasaların tamamından oluşan bir sistem" olduklarını kabul ederek daha geniş bir çerçeve de konuyu ele almayı mümkün kılabilir (Ergil, 2012: 213). Morgan ve Olsen (2011), benzer şekilde geniş anlamda tanımladığı kurumları sosyal etkileşimi yapılandıran yerleşmiş kurallar sistemi olarak görmektedir.

Analizlerinde kurumlara yer veren iktisatçıların yaklaşımları üçe ayrılmaktadır (Arslan, 2007): Bunlardan ilki, "insanlarca oluşturulmuş kısıtlar", ikincisi, "kurumları koordinasyon dengesi olarak gören yaklaşım", üçüncüsü de "evrimci oyun teorisine dayalı" yaklaşımdır. Kurumları insanlarca oluşturulmuş kısıtlar olarak ifade eden yaklaşım North'un çalışmalarında görülmektedir. Bu yaklaşıma göre kurumlar, insanlar tarafından tasarlanan siyasi, iktisadi ve sosyal etkileşimi yapılandıran kısıtlardır. Bu kısıtlar gayri resmi (yaptırımlar, tabular, gelenekler, görenekler ve davranış kuralları) ve resmi kurallardan (anayasalar, yasalar ve mülkiyet hakları) oluşmaktadır. İnsanoğlu tarih boyunca kurumları insani etkileşimi şekillendirmek, düzen yaratmak ve değişimdeki belirsizlikleri azaltmak için tasarlamışlardır. Araşsal rasyonalitenin (bireylerin tam bilgi koşulu altında fayda ve maliyetlerini kolaylıkla hesaplayabildiği durumda) olduğu bir dünyada kurumlar gerekli değildir, fikirler ve ideolojiler önemli değildir ve ekonominin işleyişini etkin piyasalar (hem iktisadi hem siyasi) ile sürdürmek mümkündür. Fakat günlük yaşamda birey, bilgi edinme süreci içinde eksik bilgi ve sınırlı akli kapasiteye sahip olup mübadeleyi şekillendirmek için davranış kısıtlarına uymak zorundadır. Ancak, kurumsal kısıtlamalar yoluyla bireylerin yapmasının yasaklandığı faaliyetleri belirlemek veya bireylere hangi koşullar altında izin verileceğini saptamak mümkündür Kurumlar, ekonominin standartlaşan kısıtları ile birlikte seçim kümelerini tanımlamakta, işlem ve üretim maliyetlerinin belirlenmesiyle iktisadi faaliyetlerin kârlılığı ve uygulanabilirliğini sağlamaktadır (North,1991; North, 1992). Lin ve Nugent (1995)'da kurumları insanların ne yapacağına dair beklentiler oluşturan, onlara belirsizlikleri çözmekte yardımcı kurallar olarak tanımlamaktadır. Kurumlar, insanlar tarafından tasarlanan, toplum ve bireyler arası etkileşimin kısıtlarını belirleyen bir dizi davranış kuralı olarak görülebilmektedir. Kurumsal yapı belirlenirken bu kuralların kime, ne zaman, ne şekilde uygulanacağını da açıkça ortaya konmalıdır. Kurumları koordinasyon dengesi olarak gören yaklaşım, kurumları standart oyun teorisine dayanan denge noktası çerçevesinde ele alarak kurumların oluşumu ve varlıklarını nasıl

sürdürdükleri ile ilgilenmektedir. Fakat klasik oyun teorisi denge kavramına dayalı bir tanımlama ile araştırma alanını daraltarak geçmiş kurumların bugünkü kurumlar üzerindeki etkisi ile kurumsal değişimin temel dinamiklerini daha açık görmemizi engellemektedir. "Bu sorununun aşılması evrimci oyun kuramı çerçevesinde mümkündür. Çünkü, evrimci oyun teorisi yaklaşımı kurumları bireysel etkileşim çerçevesinde tanımlarken mutasyon, taklit ve rassal deneyim vb. evrimci güçler ile birlikte öğrenmenin bireysel etkileşim özellikleri ve makro sosyal özellikleri nasıl etkilediğini açıklamaya çalışır" (Arslan, 2007: 42-43).

Kurumların iktisadi olarak tanımı konusunda görüş birliğine varılamadığı gibi tasnifi konusunda da görüş birliğine varılamamıştır. Jutting (2003), kurumların resmiliğinin derecesi, kurumsal hiyerarşinin farklı düzeyleri, kurumların analiz alanı olarak tasnif edilebileceğini vurgulamaktadır. Kurumların resmiliğinin derecesine göre yapılan tasnif, bireyler arası etkileşiminin gerçekleşebildiği çerçeveyi belirlemektedir. Toplumsal yapı, yazılı resmi (dışsal) kurallar kadar yazılı olmayan gayri resmi nitelikteki (içsel) kurallar ve bu kuralları destekleyen şifreler çerçevesinde işlemektedir. Resmi kurallar ve kısıtlar anayasa, kanunlar, mülkiyet hakları, sözleşme, tüzük, genel kanun, düzenlemeleri vb. kapsarken gayri resmi kurallar; davranışların toplumsal sözleşme ile sağlanmış normları ve değerleri (gelenekler, tabular, görenekler) içermektedir. Gelişmişlik düzeyine göre piyasada bir araya gelen katılımcı çeşidi ve sayısı artmakta, böylelikle piyasa işlemleri daha karmaşık hale gelebilmektedir. Toplumsal ekonomik, sosyal ve siyasi ilişkilerden daha karmaşık hale gelmesi resmi kurumlara duyulan ihtiyaç artabilmektedir. İdeal olan resmi ve gayri resmi kuralların birbirini tamamlamasıdır. Farklı hiyerarşi düzeylerine göre; kurumların resmiliği düzeyine alternatif bir sınıflama Williamson (2000) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaya göre sınıflandırma, farklı hiyerarşik düzeylere bağlıdır. Bu düzeyler birbiri ile ilişki içindedir. Bu ilişki en yüksek düzeyin en düşük düzey üzerine sınırlandırmalar koyduğu ve en üst düzeyden en alt düzeye doğru hiyerarşik bir sıralama vardır. Bu sıralama Tablo1’de gösterilmektedir.

Tablo1. Farklı Hiyerarşi Düzeylerine Göre Kurumlar

	Düzy	Örnek	Değişim Sıklığı	Etki
I Düzey	Toplumun sosyal yapısına ilişkin kurumlar	Çoğunlukla gayri resmi olan kurumlar Gelenekler, sosyal normlar, tabular vb. (Dışsal)	10 ² veya 10 ³ yıl (Çok uzun zaman dilimi) Kurumsal yapı, çoğunlukla şoklar ve krizlerle değişmektedir	Toplumun kendisini yöneteceği yerleri tanımlar
II. Düzey	Oyunun	Mülkiyet hakkı,	10 yıl ile 100 arası	Toplu olarak

	kurallarına ilişkin kurumlar	yasal sistem gibi çoğunlukla gayri resmi kurumlardır. (İçsel veya dışsal)	(Uzun zaman)	kurumsal çevreyi tanımlar
III. Düzey	Oyunun oynanmasına ilişkin kurumlar	Ülkenin kendi özel yapısına göre belirlenen yönetim kuralları ve sözleşme ilişkileri, iş kontrolleri düzenlemelerdir. (İçsel veya dışsal)	1 ile 10 yıl arası (Orta vadeli)	Kurumların yapılmasına önderlik eder
IV. Düzey	Tahsis mekanizmasına ilişkin kurallar	Sermaye hareketlerinin kontrolü, ticaret akımları rejimi, sosyal güvenlik sistemidir. (Dışsal)	Kısa dönemli ve sürekli	Kurumların yapılmasına önderlik eder

Kaynak: Willamson, 2000; 597, *İçsel ve/veya dışsal olma, iktisadi sistemin belirleyiciliği anlamında kullanılmıştır.

Tablo1’de gösterilen kurumsal hiyerarşi düzeyi, geçmişten günümüze kadar ortaya çıkan kurumsal yapının özellikleri ve etki sürelerini açıklamaktadır. Birinci düzey toplumsallaşmanın ilk evrelerini ve gayri resmi kurumların toplum üzerindeki etkisini göstermektedir. İkinci ve üçüncü düzeylerde toplumsal ilişkiler gayri resmi ve resmi kurumlarca birlikte düzenlenir. Dördüncü düzeyde ise toplumsal yapı mevcut şekline evrilmiş, resmi kurumlar iktisadi etkileşimin birincil belirleyicisi haline gelmişlerdir. Birinci düzey özellikle gelişmekte olan ülkelere göre ayrılmaktadır, diğer II-IV düzeylerde ise gelişmekte olan ülkelerde ya kısmen oluşturulabilmiş ya da tüm fonksiyonlara sahip değildir.

Kurumları sınıflandırmakta resmîyetin derecesi, hiyerarşi düzeyleri yanında kullanılan üçüncü alternatif yöntem ise analiz alanının belirlenmesidir. Genelde literatürde analiz alanları için iktisadi kurumlar, siyasi kurumlar, yasal kurumlar ve sosyal kurumlar ayrımı kullanılmaktadır. İktisadi kurumlar, mal ve hizmetlerin üretim, tahsis ve dağılım süreçleri düzenlenmektedir. Siyasi kurumlar, seçimler, seçim kuralları, siyasal tercihlerin ayrımı, karşıtların görüşlerinin yapısı, siyasi istikrarın sağlanmasını içermektedir. Yasal kurumlar; yasal sistem, mülkiyet haklarının tanımı, yasal sistemin başlangıç noktası; sosyal kurumlar, eğitim, sağlık, sosyal

güvenlik kurumları, cinsiyet eşitliği ve iktisadi aktörler arasındaki ilişkilerin yönetimini şekillendirmektedir.

1.1.Kurumlar, Yeni Kurumsal İktisat ve Ekonomik Gelişme

İktisadi büyüme ve gelişme kuramları, az sayıda ülkenin zenginleşirken diğerlerinin yoksul oluşunun nedenlerini sorgulamaktadır. Bu kuramların elde ettiği bulgular, gelişmenin yakın ve nihai nedenleri üzerine odaklanmaktadır. Gelişmenin yakın nedenleri, yatırımlar yolu ile girdi miktarlarında ve teknolojik ilerlemeyle sağlanan verimlilik artışları olarak görülmektedir. Gelişmenin nihai nedenlerini belirleyense toplumsal ve siyasal ortam olmaktadır (Pamuk, 2012).

İktisadi gelişme disiplini ana akım iktisat okulları gelişmenin yakın nedenlerine odaklanmaktadır. Düşünce okullarının vurguladığı noktalarda farklıklar olmakla birlikte politika önermeleri ve takip ettikleri stratejiler sanayileşme, hızlı, sermaye birikimi, eksik istihdamdaki insan gücü akımı, planlamacı ve iktisadi olarak aktif devlet şeklinde sıralanmaktadır (Sen, 1983). Fakat "1980'lere gelindiğinde yeni liberal iktisat anlayışı gerek fikrî olarak, gerek pratikte uygulamalarda hâkim olmuştur. Yeni liberal kalkınma anlayışı son 20-30 yılda iktisadi kalkınmaya yön veren hâkim görüş olsa da, 1990'ların liberal bakış açısı, özellikle kurumlar ve kurumsal gelişme konusunda 1980'lerin liberal anlayışından oldukça farklıdır. Yeni liberal politik iktisat ekolü, minimum devletin bir parçası olarak gördükleri kural, nizam, makro iktisadi istikrar ve fiziksel altyapı sağlamanın iyi bir yönetimle gerçekleşeceğini savunmaktadır" (Aysan, 2007; 41-42). Bugün, geçmişte kurumları göz ardı edilebilecek bir detay gibi gören ve ortodoks iktisat kuramı içinde kurumları veri alan Dünya Bankası (World Bank) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'de iktisadi kurumların rolüne vurgu yapmaktadır (Chang, 2005).

Yeni Kurumsal İktisat başlığı altında değerlendirilen bu çalışmalar ekonomik gelişme olgusunda kurumların rolünü "*sömürge mirası; sömürge mirasına ek olarak kıymetli doğal kaynaklar; siyasi çekişmeler; inançlar ve normlar*" başlıkları altında toplamışlardır. Buna göre sömürge mirası, geçmişte sanayileşen ülkelerin sömürgesi olan ve yöneticilerinden zayıf kurumlar miras alan ülkeleri incelemektedir. Köleleştirilen toplumların veya toplumların, doğal kaynaklarını kendi yararı için kullanan sömürgelerin kurduğu kurumlar ise sömürge mirasına ek olarak doğal kaynaklar başlığı altında ele alınmaktadır. Seçkinlerin kendi çıkarlarına hizmet eden kurumları tesis etmesi siyasi çekişmeler, piyasa kurumları yerine inançlar ve normların düzenlediği ekonomik işleyişe sahip ülkelerin kurumları ise inançlar ve normlar başlıkları altında incelenmektedir (Sheirly, 2003).

Yeni Kurumsal İktisat, kurumları gelişme üzerindeki içsel etkilerini analiz etme çabası içerisine girmiş ve gelişmenin yeni mikro ekonomisini incelemeyi amaçlamıştır. Yeni Kurumsal İktisat, optimal sonuçlara ulaşmak için planlar yapan firma ve bireylerin, konu ile ilgili bilginin toplanması, hesaplama yapılması, karar verme ve işlem maliyetlerini de hesaba katması gereğini Neo Klasik iktisat içine dahil eden yaklaşımların tamamını kapsamaktadır. Bu yaklaşımlardan işlem maliyetleri, Coase (1937)'un fikirlerine dayanmakta olup Alcahian, Demsetz (1972), Williamson (1985) ve North (1998) tarafından izlenmektedir; ikincisi ise eksik bilgi varsayımıyla hareket ederek Akerlof (1970), Stiglitz (1981), Spence (1974) gibi isimlere dayanmaktadır (Akt.Bardhan, 1989; Bardhan, 2006, Myhrman, 1989, North, 1992).

Yeni Kurumsal İktisat, Neo klasik iktisadın kıt kaynakların etkin kullanılması ile birlikte rekabet postülasını kabul ederek, iktisadi, kısıtlara bağlı olarak yapılan seçim olarak görmektedir. Yeni Kurumsalcılar, fiyat kuramını analizlerinin merkezine koyarak göreceli fiyatlardaki değişmeyi kurumsal değişimin temel nedeni olarak açıklamaktadır. Neo Klasik kuramda uyarladıklarıysa, akılcılık postulası; üretim maliyeti ile kurumlar arasındaki ilişkiyi işlem maliyetinin rolüyle analiz etmek ve kurumları kritik bir kısıt olarak analizinin merkezine koymak olmuştur. İktisat kuramına ekonominin başarısında önemli faktörler olarak gördükleri fikirler ve ideolojileri de katarak, gelişme farklılıklarının kaynağı ve etkin olmayan piyasaların açıklayıcısı olarak siyasi süreçleri de modellerine dahil etmektedirler (Bardhan, 1989; Bardhan, 2006, Myhrman, 1989, North, 1992).

Yeni Kurumsalcıların, Neo klasik iktisatçılara karşı çıkışlarının esas noktasını tam akılcılık varsayımı oluşturmaktadır. Yeni Kurumcuların "sınırlı akılcılık" fikrinden etkilendikleri Simon (1986)'a göre, rasyonelliğin değerlendirilmesinde, Neo Klasik iktisat diğer sosyal bilimlerden: Toplumla etkileşim halindeki bireyin amaçları ve değerlerinin içeriği konusundaki sessizliği konusunda; insan davranışlarının evrensel olarak geçerliliği konusundaki postulatlar ortaya atmasıyla; zaman boyutunun analizlerinin dışına bırakmasıyla üç açıdan ayrılmaktadır.

İşlem maliyetleri yaklaşımına göre; bu maliyetleri azaltmak için evrilen kurumlar, ekonominin gelişmişlik düzeyinin anahtarıdır. Bu maliyetler, bilginin, anlaşmasının, izlemenin, koordinasyonun ve sözleşmelerin zorla uygulanması maliyetlerini kapsamaktadır. İşlem maliyetleri olmadığı zaman, mülkiyet haklarının birincil görevi etkinlik bakış açısı tarafından önemli değildir. Çünkü haklar gönüllü olarak düzenlenmektedir ve artan üretimi ilerletmek için mübadele edilebilmektedir. Fakat işlem maliyetleri, mülkiyet haklarının dağılımında hayati rol kazanmaktadır. Tarihsel büyüme sürecinde, ölçek ekonomileri ve uzmanlaşma bir tarafsız işlem maliyetleri diğer taraftadır. Küçük kapalı, yüz yüze köylü toplumunda, işlem maliyetleri düşüktür, fakat üretim maliyetleri yüksektir (Bardhan, 2006; 136; Bardhan, 1989; 1389).

Myhrman (1989), kurumların deneme yanılma yoluyla değiştiğini, rekabeti diğer şeyler arasından yenilikleri keşfetme süreci olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Kurumlar rekabet için oyunun kurallarını belirlemede, yenilik firmaların ve çevrenin uyumlanması anlamına gelmektedir. Kurumları esnekliğin derecesi, hızı ve uyarlanmanın uzandığı noktayı; böylelikle çıktı büyümesinin sonuçları belirlenmektedir. Buluşların yapılması, bu eğilimi destekleyen kurumsal çerçevenin olmasına bağlıdır. Esnekliği destekleyen kurumlar iyi, firmalar ve emek gücünün değişen şartlara uyumunu kısıtlayan kurumlar kötüdür. Przeworski ve Curvale (2006), kurumların, mülkiyet haklarını koruduğu gibi, tasarrufları da mobil hale getirdiğini ve yatırımları koordine etmekteki kurallarla müeyyidelerin de belirlenmesini sağladığını belirtmektedir. Fakat değerler ve çıkar çatışmalarını barışçıl sürdüren ve absorbe eden kurumsal bir düzen her durum altında yaratılıp sürdürülememekte, kurumsal yapı içinde her grup kendi kurumsal düzenini zorla kabul ettirmeye çalıştığında kendini korumak zorunda kalmaktadır.

Eksik bilgi kuramı da işlem maliyetleri ile yakından ilgilidir. Genel olarak, iktisat kuramındaki gerçek ve çözümlenmesi zor olan bilgi problemi gelecekteki göreceli fiyatlar ve bireyin kendi gelecek tercihleriyle ilişkilidir. Birey cari fiyatlar ile ilgili yaptığı araştırmalara göre değişen talebe yapılan gelecek için hangi çeşit bilgilerin geçerli olduğu ve herhangi bir maliyetle toplanıp toplanamayacağı ihtimali için bir şey belirlemesi zordur. Örneğin, tüketici zamanlar arası planını yaparken, sadece zaman içindeki optimal tüketim ve tasarruf oranlarına değil, farklı varlıklar arasında tasarruflarının tahsisine de karar vermek zorundadır. Bunun anlamı gelecekteki varlık getirileri ve beklenen enflasyon konusunda da varsayımlar yapmak zorunda olmasıdır. Portföy seçim kuramına göre, genellikle insanların sürekli olarak portföylerinin beklenen değerini maksimize ettikleri kabul edilmektedir. Buna rağmen mallar gibi, varlıkların ve getirilerinin beklenen değeri konusunda bilgi almak maliyetlidir. Gelecek ve şimdiki fiyatlar konusunda bilgi edinme konusunda zorluk derecelerinde de farklılıklar vardır. Bireyin portföyündeki optimal değişimler değerlendirilirken, sermaye kazançlarının vergilendirilmesinin önemli bir gelir kaynağı olduğu birçok ülkede işlem maliyetlerinin değişimi de ihmal edilmektedir. Sadece bireyler için değil tüzel kişiler için de aynı şey söz konusudur. Dolayısıyla, eksik bilgi kuramı, sunduğu daha detaylı bir şekilde konuyu ele almaktadır (Bardhan, 1989; Myhrman, 1989)..

2.Kurumların Ölçülmesi Sorunu ve Ampirik Çalışmalar

Kurumların iktisadi sonuçları nasıl etkilediği konusunda yolun başlangıcında bulunduğu kabul edilmelidir (Acemoğlu, 2008). Dolayısıyla önemini kabul ettiğimiz kurumların kapsamı ve gelişme üzerindeki etkilerini anlamada henüz çok mesafe kat edilmiş değildir.

Chang (2005)'e göre; kurumlar ve iktisadi gelişme ilişkisi konusunda yapılan çalışmaların içerdiği temel zorluk, kurumların genel kabul gören bir tanımının olmamasıdır. Ne olduğu konusunda uzlaşma sağlanmayan bir kavramın amacı ve etkileri de tartışma konusudur. Bu bağlamda kurumlarla ilgili olarak açık bir fonksiyonel ilişkiyi de ortaya koymak zordur. Bu konuda yapılan birçok çalışmada kurumların iktisadi gelişme üzerindeki etkisini koordinasyon ve yönetim, öğrenme ve inovasyon, gelir dağılımı ve sosyal kohezyon şeklinde üç başlık altında ele alınmaktadır. Fakat, bu ilişkiyi tanımlanan bu başlıklardan ibaret görmek de iktisadi gelişme konusunda eksik ve hatalı çıkarımlar yapılmasına neden olabilmektedir. Sonuç olarak, iktisadi kalkınma için yapılan tanımlamalarda kullanılabilecek tek bir yol mevcut değildir. Bunun yanında kurumların ölçülmesinde kullanılan veri setlerinin objektifliği ve araç değişkenlerin geçerliliği de tartışma konusudur. Çünkü kurumlar konusunda hazırlanan veri setleri nitel özellikleri de barındırdığı için özel bir uzmanlık ve dikkat gerektirmektedir. Kullanılan araç değişkenlerin ise kurumların kendisinden çok uygulanan politika sonuçlarının bir göstergesi olduğu savunulmaktadır.

Arrufiada (2007)'da çalışmasında kurumları ölçen veri setlerinin problemlerini ortaya koymuştur. Arrufiada (2007) çalışmasında bağımsız değişken olarak yatırımları, bağımlı değişken olarak bürokratik kalite, yozlaşma, demokrasi, seçim sisteminin şekli, federalizm, sömürge kökeni, insani gelişme, ulusal ve uluslar arası barış, cinsiyet eşitliği, çevresel sürdürülebilirliği kullanmıştır. Çalışmada İş Yapma Yaklaşımı (Doing Business) Yönetim Kalitesi Projesi, Kurumsal İklim Endeksi gibi endekslerin kurumları ölçmedeki yetersizliği değerlendirilmiştir. Elde ettiği bulgular kurumların iktisadi sistem içerisinde örtük değişkenler olduğu ve kurumsal kaliteyi doğru gösteren temsili değişkenler bulmanın güçlüğü yönündedir. Kurumlarla ilgili yapılan bir diğer önemli ampirik çalışma Kuncic (2013)'e aittir. Kuncic (2013), çalışmasında kurumlar için bir endeks oluşturmaktır. Bu çalışmada ilk aşamada kümeleme analizi kullanılarak ülkeler sınıflandırılmıştır. İkinci aşamada faktör analizi kullanılarak birleştirilmiş göstergeler elde edilmiştir. Üçüncü aşamada ise endeksin diğer kurumsal kalite endeksleri ile korelasyonu sınanmıştır ve yazar tarafından oluşturulan endeksin yüksek korelasyona sahip olduğu savunulmuştur. Neticede yeni birleştirilmiş veri seti diğer bilinen veri setleri ile uyumlu görünmektedir.

Kurumların etkisini ölçmeye çalışan Knowles ve Weatherston (2006), analizinde bağımsız değişken olarak kişi başına geliri kullanmıştır. Bağımlı değişkenlerde, resmi kurumlar için temsili değişkenler, yönetici için kurumsallaşmış denetim, coğrafya için temsili değişkenler: sıtma riski, açıklıktır. Gayri resmi kurumlar için kullanılan temsili değişkenler güven, saygı, boyun eğme, kontroldür. Çalışmada öncelikle klasik EKK kullanılarak değişkenler arası korelasyonlar tespit edilmiştir. Yöntem olarak içsellik sorunun engellemek ve nedenselliği

kanıtlamak için iki aşamalı EKK kullanılmıştır. Büyüme konusundaki içsellik sorunu araç değişken kullanılarak giderilmiştir. Sonuçta sıtmanın kişi başına gelir üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Açıklığın ise kişi başına gelir üzerinde pozitif etkisi vardır. Gayri resmi kurumlar, kişi başına gelir üzerinde en geniş etkiye sahiptir. Resmi kurumlar kişi başına gelir üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Siba (2008), 48 Afrika ülkesi üzerinde yapılan panel veri analizi kullanmıştır. Bağımlı değişken, hukukun üstünlüğü (mülkiyet hakları için temsili değişkenler), bağımsız değişken ise önceki sömürgelerin kimliği, devletin meşruiyeti, siyasi kısıt göstergesi, basın özgürlüğü endeksi, yabancı yatırımların etkisi, etnik bölünmüşlük, bölge ve ülke büyüklüğüdür. Yöntem olarak EKK Robust Regresyon Analizi kullanılmıştır. Sonuçta, yardımların hukukun üstünlüğü konusunda pozitif etkisi tespit edilmiştir. Daha yüksek kurumsal kaliteyi sağlamak için konan siyasi kısıtların hukukun üstünlüğü üzerinde etkisi pozitifdir. Sömürge kuklaları da anlamlı bir ilişkiye sahip değildir. Yatay yasallık anlamlı etkiye sahip değilken dikey yasallık pozitif etkiye sahiptir. Etnik bölünmenin anlamlı bir etkisi yoktur. Ülke büyüklüğü ve hukuki üstünlüğü arasında pozitif etki vardır. Siyasi coğrafya değişkenleri bölgedeki hukukun üstünlüğünü anlamlı bir şekilde açıklamamaktadır. Ekvatora uzak ülkeler, yakın olanlara kıyasla daha yüksek kurumsal kaliteye sahiptir. Gwenhamo, Federke, Kadth (2012), bağımlı değişken olarak mülkiyet haklarını kullanmıştır. Bağımsız değişken olarak ise siyasi ve toplumsal özgürlük alanlarına ait endekslerle ile yönetim göstergelerinden faydalanmışlardır. Çalışmanın amacı, siyasi kurumların doğası ve politik istikrarın 1946-2005 yılları arasında ölçülenmesidir. Eşbütünleşme analizinin yöntem olarak tercih edildiği çalışmada siyasi istikrarsızlık mülkiyet hakları üzerinde negatif güçlü etkiye sahiptir, siyasi özgürlükle arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Siyasi çatışma ise istatistiksel olarak anlamlıdır. Voight (2007), veri toplulaştırılması yapılmasının kurumsal kalite ölçümünde iyi bir yöntem olmadığını kuramsal olarak tartışmaktadır. Yaptığı araştırma da kurumsal ölçümleme konusunda literatür taraması yapılmıştır. Kuram ile ölçümleme konusunda uyumsuzluk olduğu saptanmıştır. Kurumların ölçümü yalnızca özel kurumları kapsamaktadır, zira hukukun üstünlüğü gibi toplulaştırılmış ölçümler çok geniş olup anlamlı bilginin yakalanmasında doğru bilgi vermeyebilmektedirler. Bu nedenle nesnel ölçümler öznel ölçümlere tercih edilmelidir. Kurumların ölçülmesi becerisi kurumlar yaratma ve uyarlanması anlamına gelmektedir. Acemoğlu, Johnson, Robinson (2001) araştırmalarında panel veri analizi kullanılmıştır. Bağımlı değişken işçi başına çıktı sayısıdır. Bağımsız değişken, mülkiyet hakları (sömürgeci yerleşimcilerin ölüm oranları), coğrafya (ekvatoradan uzaklık), sömürge riskine karşılık ortalama koruma, yönetici üzerine kısıt, demokrasidir. Çalışmada kullanılan yöntem iki aşamalı EKK'dır. Sonuçta, mülkiyet hakları daha önceki Avrupa sömürgelerinin çıktı düzeyi üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Buna göre; mülkiyet hakları, coğrafya ve entegrasyona kıyasla iktisadi performansın belirlenmesinde

birincil etkindir. Williamson ve Kerekes (2011) de bağımlı değişken, bütün mülkiyetin korunmasıdır. Bağımsız değişken, güven, saygı, özgür irade, itaat, GSYİH büyüme oranı, 1960 yılına ait şehirleşme oranı, hukuki temeller, bölge, coğrafi değişkenlerdir. Kullanılan yöntem EKK'dır. Burada tek değişkenli regresyon, iki değişkenli regresyon, iki aşamalı EKK, temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Sonuçta, bir ve iki değişkenli regresyonların sonuçları kıyaslandığında resmi kurumlara ait ölçümlerin kültür değişkeni dahil edildiğinde anlamını yitirdiği saptanmıştır. Ali (2006), 1972-2004 yılları arasında 48 Afrika ülkesi üzerinde panel veri analizi uygulanmıştır. Bağımlı değişken, yoksulluktur. Bağımsız değişkenlerse kişi başına GSYİH, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü, yozlaşmadır. Kullanılan yöntem, regresyon analizidir. Çalışma sonucuna göre, kurumlardaki gelişme yoksulluğu azaltmaktadır. Bu istatistiksel olarak da anlamlıdır Bates, Greif, Humpreys, Singh, (2004), çalışmasında bağımlı değişken, kişi başına gelir büyüme oranı, kamu politikasının kalitesidir. Bağımsız değişkene sürdürülebilir iktisadi çevre makro iktisadi yönetim, kamu sektörü yönetimi, sürdürülebilir ve adil büyüme için politikalar, eşitsizliği azaltıcı politikalar, hükümet üzerinde denetim, petrol üretimi/GSYİH, hayat beklentisi, GSYİH gecikmeli değeridir. Çalışma esnasında kullanılan yöntem üç aşamalı EKK'dır. Çalışmada GSYİH ile politika değişkenleri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır ve sonuçlar model spesifikasyonuna da duyarlıdır. De (2010), kurumlar konusunda Asya Ülkeleri üzerinde panel veri analizi kullanarak inceleme yapmıştır. Çalışmada, bağımlı değişkenler, birleştirilmiş altyapı değişkenleri yollar, tren yolları, telekomünikasyon, ihracat havaalanı ve elektriktir. Bağımsız değişkenler, birleştirilmiş yönetim değişkenleri, hesap verilebilirlik, siyasi istikrar, terörizmim durumu, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü, yozlaşmanın kontrolüdür. Yöntem GMM ve araç değişken regresyonudur. Sonuçta yönetim reformları ve bölgesel altyapı arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Tabellini (2006), Avrupa ülkeleri üzerinde panel veri analizi kullanılarak inceleme yapılmıştır. Bağımlı değişken, kişi başına gelirdir. Bağımsız değişkenler ise kültür (1880 yılına ait okur yazarlık oranı), geçmiş kurumlarda yönetici üzerine konan kısıtlar, geçmiş iktisadi gelişme şehirleşme oranı, yetişkin nüfusun 1960 okul kayıt oranıdır. Araç değişken kullanılarak regresyon analizi yapılan çalışmalarda, kültürün kişi başına gelir üzerinde güçlü ve büyük etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

3. Ampirik Çerçeve

Çalışmanın bu kısmında ampirik analiz için kullanılacak yöntem olan panel veri analizi, tahmin edilecek model spesifikasyonları ve veriler açıklanmıştır. Daha sonra alternatif değişkenler tanımlanarak yapılan ikinci regresyon sonuçları ile birlikte bulgular değerlendirilmiştir.

3.1. Panel veri Analizi ve Model Spesifikasyonları

Kullanılan yöntem, kurumsal farklılıkların gelişmişlik farklılıkları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla panel veri analizidir. Panel verinin tercih edilmesinin temel nedeni Hsiao (2005) ve Hsiao (2006) tarafından vurgulanmıştır: Buna göre panel veri analizi karmaşık insan davranışlarını modellemede tekil yatay kesit veya zaman serisine göre daha etkindir. Bundan dolayı insan davranışları üzerine kısıtlar koyan bir yapı olarak kurumların panel veri ile ölçülmesi daha uygun olmaktadır. Deaton (1995), panel veri analizinin büyüme süreci için önemini vurgulamıştır. Ayrıca değişkenler tekil olarak pozitif olarak otokorelasyona sahipse, panel veri analizi toplam değişimlerde daha uygun ölçümlere izin vermektedir

Panel veri analizinde sabit katsayılar, sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri kullanılmaktadır. Sabit katsayılar modeli, modelin sabit eğim ve eksene sahip olması anlamında kullanılmaktadır. Bu modelde anlamlı bir ülke veya zaman etkisi belirlenmemektedir. Bütün veri havuzlanarak klasik en küçük kareler yöntemi uygulanmaktadır, bu nedenle havuzlanmış EKK (POLS) olarak da adlandırılmaktadır (Yaffee, 2003). Havuzlanmış EKK spesifikasyonu şu şekildedir:

$$y_{it} = a + b' x_{it} + it \quad a_{it} = a \quad b_{it} = b \quad (1)$$

Sabit etkiler (FE) modeli verilerde zamanla ortaya çıkan değişimi ele almaktadır. Sabit etkiler modeli bağımlı ve bağımsız değişkenlerini arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Kendine özgü niteliklerine (ülke, kişi ve firma vb.) sahip her bir birim tahmin edilen değişkenleri etkiler veya etkilemez. Sabit etkiler spesifikasyonu şu şekilde gösterilmektedir (Bontempi and Golinelli, 2012):

$$y_{it} = a + bx_{it} + \sum_{j=1}^{N-1} \mu_j D_{ij} + \varepsilon_{it} \quad N \text{ yapısal sabit} \quad (2)$$

$$y_{it} = a + bx_{it} + \sum_{j=1}^{N-1} \mu_j D_{ij} + \sum_{j=1}^{N-1} \tau_j D_{ij} + \varepsilon_{it} \quad N \text{ ve } T \text{ yapısal sabit} \quad (3)$$

Rassal etkiler modelinde ise, sabit etkiler modelinden farklı olarak birimler arası değişimler sabit olup bağımlı ve bağımsız değişkenler ile ilişkisizdir (Bontempi ve Golinelli, 2012).

$$y_{it} = a + b x_{it} + v_{2it} \quad v_{2it} = \varepsilon_{it} + \mu_i \quad \text{bir yönlü model} \quad (4)$$

$$y_{it} = a + b x_{it} + v_{3it} \quad v_{3it} = \varepsilon_{it} + \mu_i + \tau_t \quad \text{iki yönlü model} \quad (5)$$

3.2. Veri Seti ve Veri Kaynakları

Bağımlı değişken, İnsani Kalkınma Programı (UNDP)'dan alınan kompozit insani gelişme endeksidir. Bu çalışmada gelişme ile ilintili olarak insani gelişme yaklaşımı kullanılacaktır. Bu yaklaşıma göre; gelişme ulusal gelir hesaplarından insani bir merkezde bireyin yapabilirliği ve özgürlüğü gibi kavramları da içselleştiren bir anlayışla ele alınmalıdır. İnsani gelişme endeksi

bu bağlamda, gelirin yanında sağlık ve eğitim göstergelerini de ele almaktadır. İnsani gelişme geniş bir tanımlamayı kapsamamasına rağmen, insani gelişme endeksi 2000’li yıllar öncesinde kısa bir zaman dilimini kapsamaktadır. 1980-1995 dönemi ortalama değerleri içermektedir. Tablo 2 analizde kullanılacak bağımlı ve bağımsız değişkenleri veri kaynakları kullanım amacı ve tanımlamaları ile birlikte içermektedir.

Tablo2. Bağımlı Değişken ve Bağımsız Değişken Konusunda Kısa Tanımlamalar

Bağımlı değişken		Değişken	Veri Kaynağı	Amaç	Tanım
		<i>undp_hdi</i>	İnsani Gelişme Endeksi (UNDP)	Gelişme Düzeyi	İnsani gelişme yaklaşımı ile oluşturulmuş gelişme endeksi
Bağımsız Değişkenler	SİYASİ KURUM DEĞİŞKENLERİ	<i>dpi_sistem</i>	Siyasi kurumlar Veri Tabanı(DPI)	Rejim kurumları	Ülkenin baş yöneticisinin yasama organınca seçilme şekli ile politik rekabeti de belirlemeye çalışan bir endekstir.
		<i>dpi_cemo</i>	Siyasi kurumlar Veri Tabanı(DPI)	Rejim Üzerinde Askerin Gücü	Kukla değişken olarak devletin en üst yöneticisi asker ise 1 emekli asker ise 0 alır.
		<i>ciri_injud</i>	Cinegran elli Richards İnsan Hakları Endeksi (Cinegran elli Richards Human Right Index)	Yargı Bağımsızlığı	Bu değişken, diğer hükümet birimleri ve askerler gibi kaynakların yargının kontrolünden bağımsızlık düzeyini belirler.

		<i>p_xconst</i>	Polity IV	Denge ve Fren	Bu değişken en baştaki yöneticinin karar verme gücü üzerine konan kurumsal kısıtları içerir. Bu kısıtlar hesap verilebilirliği sağlayan gruplar tarafından zorla kabul ettirilmiş olabilir .Batılı demokrasilerde bu genelde yasama organınca sağlanır. Diğer yönetim şekillerinde bu gruplar tek partili ülkelerde kural koyucu gruplar, monarşilerde güçlü bir danışman, askeri darbeciler olabilir.
	İKTİSADİ KURUMLAR	<i>hf_efiscore</i>	Heritage Foundation	Serbest Piyasayı Destekleyen Kurumsal Yapı	Bu endeks on tane başlığa ait verinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu başlıklar iş yapabilme özgürlüğü, ticaret özgürlüğü, devletten bağımsızlık mali özgürlük, merkez bankası bağımsızlığı, yatırım özgürlüğü, finansal serbestlik, mülkiyet özgürlüğü, yozlaşmadan bağımsızlık, emek özgürlüğü
		<i>dr_ig</i>	Dreher Index	Uluslar arası kurumlar ile entegrasyon	Bütün küreselleşme endeksi şu değişkenlerin bileşiminden oluşmaktadır: iktisadi, politik ve sosyal küreselleşme
	GAYRİRESMİ KURUMLAR	<i>wef_gend</i>	Hausman, Tyson & Zahidi Cinsiyet Farkı Endeksi(Gender Gap Index)	Gelişme üzerinde gayriresmi kurum etkisi	Bu endeks kadınların erkeklerle aynı koşullara sahip olmadığını beş farklı alanda belirlemektedir; iktisadi alana katılım ve fırsat eşitliği, siyasi alanda güçleri, eğitime katılım oranı gibi değişkenler bu endeksin hesaplanmasında kullanılmıştır.

Bağımsız değişkenler Yönetişim Kalitesi (Quality of Governance) veri setinden alınmıştır: Data Base for Political Institutions, Polity IV Project, Heritage Foundation, Dreher Globalization Index ve Cingranelli Richards Human Rights kullanılmıştır. Dolayısıyla bu değişkenler regresyon amacı ile kullanılmaktan çok geçmiş kurumların günümüzün gelişme düzeyi üzerindeki etkisini göstermek için kullanılmıştır, bu değişkenlerin zamana karşı değişkenliği

mevcut değildir. Tablo3’de verilere ait tanımsal istatistikler, ortalama, standart sapma, varyans, çarpıklık ve basıklık gösterilmektedir. Bu istatistikler verilerin genel normal dağılıp dağılmadığını saptamakta kullanılmaktadır, normal dağılım için çarpıklık 0 ve basıklık 3 olmalıdır. Fakat değişkenlerin çarpıklık derecesi 0’dan basıklık derecesi 3’ten farklıdır. Gelişme düzeyi sağa çarpıktır, dolayısı ile çok az ülke gelişmiş dünyaya aittir. Siyasi, iktisadi ve gayri resmi kurumları kapsayan değişkenler normal dağılıma sahip değildir. Yönetici üzerine konan kısıtı simgeleyen *p_xconst* ve iktisadi serbestliği simgeleyen *hf_score* en yüksek standart hata ve varyansa sahiptir

Tablo 3. Tanımsal İstatistikler

<i>Tanımsal İstatistikler</i>					
<i>Değişkenler</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Stand.Sapma</i>	<i>Varyans</i>	<i>Çarpıklık</i>	<i>Basıklık</i>
<i>undp_hdi</i>	.6690371	.1699949	.0288983	-.4619058	2.263032
<i>dpi_system</i>	.782167	.932137	.8688794	.4448421	1.300231
<i>dpi_cemo</i>	.1365688	.3435856	.118051	2.116715	5.480484
<i>ciri_injud</i>	.8608924	.8526488	.72701	.2692639	1.429224
<i>p_xconst</i>	3.590551	11.9807	143.5371	-6.675394	47.2249
<i>hf_efiscore</i>	61.39147	9.784029	95.72723	.0087694	3.545504
<i>dr_ig</i>	61.1133	15.69864	246.4474	.2109908	2.204784
<i>wef_gend</i>	.673496	.0595211	.0035428	-.3700667	3.939381

3.3. Model

Çalışmada kullanılacak modelin amacı gelişme üzerinde hangi kurumsal yapının daha etkili olduğunu belirlemektir. Bu amaçla oluşturulan doğrusal regresyon modelinde bağımlı değişken D gelişmişlik düzeyini göstermek üzere model:

$$D = \alpha + \beta_1 P_{it} + \beta_2 E_{it} + \beta_3 I_{it} + \epsilon_{it} \quad (6)$$

P siyasi kurumlar veri setlerini göstermektedir. Siyasi kurumlardan toplumda uzlaşma sağlayanların gelişme üzerinde pozitif etkisi olması beklenmektedir. Temel fikir, eğer siyasi kurumlar toplumsal çatışmaları çözecek şekilde yapılandırıldılarsa, gücün iktisadi ve siyasi elitlerin elinde toplanmasından çok farklı gruplar arasında dağılmasını sağlarlar. Böylelikle sistem gelişme önünde engel yaratacak siyasi kaybedenler yaratmaz. Bu bağlamda siyasi kurumların iktisadi kurumlardan daha etkili olduğu varsayılmaktadır.

E ekonomik kurumlar veri setlerini göstermektedir. İktisadi kurumlar, daha yüksek yönetim kalitesine sahip kurumlarca oluşturulduğunda, yatırım eğilimini güçlendirerek gelişme düzeyi üzerinde pozitif etki yapmaktadır. İyi tanımlanmış mülkiyet hakları ve sözleşmeler yatırımların, yeniliklerin ve iktisadi istikrarın arkasındaki temel motivasyondur. Çünkü iyi tanımlanmış

mülkiyet hakları ve sözleşmeler belirsizliğe izin vermez ve karşılık beklentilerini besler. Devletin insanların ellerinden kaynaklarını alma ihtimali iyi şekillendirilmiş iktisadi kurumlarda düşüktür.

I gayri resmi kurum değişkenidir. Gayri resmi kurumlar, daha az sosyal farklılaşma ve eşitsizliğin ortaya çıkmasına uygunsa, gelişme üzerinde pozitif etki yaratır. Bu düşüncenin arkasında yatan toplum içinde farklılaşma arttıkça, toplumsal çatışmalarda artmaktadır. Eğer toplumsal çatışmalar antidemokratik hükümetler tarafından besleniyorsa, toplum farklı gruplara bölünür ve kendi kazanan ve kaybedenlerini yaratır. Ortaya çıkan çatışma hali hem yatırımcı hem de yenilikçi için olumsuz etki yaratır.

3.4.Bulgular ve Değerlendirmeler

Tablo 4’de ilgili değişkenlerin örneklem ülkeler için panel verilerin tanımsal istatistikleri sunulmuştur. Burada sonuçlarda grup içi ve gruplar arası değişim değerleri ele alınmıştır.

Tablo4. Panel Veriye ait Etkiler arası (Between) ve Etkiler içi (Within) İstatistikleri

<i>Standart Sapma</i>		<i>Zaman ve Ülke Spesifik Standart Sapmaların Toplamı</i>				<i>Tek Yönlü Ülke Spesifik</i>		<i>Tek Yönlü Zaman</i>	
<i>Bağımlı Değişken</i>	<i>gruplar arası (Between)</i>	<i>grup İçi (Within)</i>	<i>%Ülke ler arası</i>	<i>%Zamanlar arası</i>	<i>Grup içi</i>	<i>% grup içi %gruplararası</i>		<i>%grupiçi % gruplararası</i>	
undp_hdi	.17030 23	.0045546 6	99.683 9	.254934 94	.061115 1	.31605 01	80.662824	99.745065	99.93872 9
<i>Bağımsız Değişken</i>									
dpi_sistem	.92902 39	.1164116 2	98.662 3	.011150 72	1.32646 6	1.3376 16	.8336261	99.988849	98.67338 6
dpi_cemo	.32981 44	.1080254 1	91.522 2	.010839 9	8.46690 9	8.4777 49	.12786292	99.98916	91.53217 3
ciri_injurd	.78756 9	.3644288 7	84.756 8	1.22301 82	14.0201	15.243 13	8.0234042	98.776982	85.80629 4
p_xcons	9.1324 05	8.410516 2	57.711 4	.182313 04	42.1062 6	42.288 57	.4311165	99.817687	57.81682 9
hf_efisco re	9.6706 09	1.82073	97.030 0	.073485 8	2.89651 1	2.9699 97	2.4742714	99.926514	97.10135 8
dr_ig	15.664 89	1.789031 4	98.916 3	.241786 62	.841892 4	1.0836 79	22.311644	99.758213	99.15606 7
wef_gend	.05838 14	.0138345 2	95.519 3	1.49982 02	2.98079 1	4.4806 11	33.473562	98.50018	96.97382 2

Ülkeler arasında 2005-2010 yılları arasında değişim, tekil olarak ülkelerin kendi durumlarındaki değişimden daha yavaş olarak seçilen ülkenin gelişme düzeyi, siyasi, iktisadi ve gayri resmi kurumları, aynı ülkenin rassal olarak seçilen zamanı daha yüksektir. Küreselleşme düzeyi *dr_ig*, ülkeler arasındaki en yüksek gruplar arası değişkenliğe (15.7) sahipken, yön grup içi (8.4) değişkenliğe

Tablo 5’de 127 ülke için panel veri analizi sonuçları yer almaktadır. İlk sütunda Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) sonuçları görülmektedir. Her iki değişkende hem işaretleri hem de kuram ile tutarlı sonuç vermiştir, buna göre uluslar arası sistem ile entegrasyonun artması, daha az paternalistik gayri resmi kurumların bulunması gelişme üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Regresyon analizinde *cluster code* seçeneği kullanılarak *robust* tahmin yapılmaya çalışılsa da halen değişen varyans sorunu vardır.

Tablo 5. Panel Veri Sonuçları

<i>Bağımlı Değişken undp_hdi</i>	<i>POLS b/se</i>	<i>FE b/se</i>	<i>FE b/se(zaman kuklası ile)</i>	<i>RE b/se</i>	<i>RE b/se(zaman kuklası ile)</i>
<i>dpi_system</i>	0.000 (0.0083)	0.002 (0.0026)	0.002** (0.0006)	0.007 (0.0062)	0.005* (0.0028)
<i>dpi_cemo</i>	-0.027 (0.0362)	-0.002 (0.0047)	0.001 (0.0009)	-0.001 (0.0051)	0.002 (0.0015)
<i>ciri_injud</i>	0.007 (0.0118)	- 0.004** * (0.0010)	-0.002** (0.0006)	-0.003*** (0.0010)	-0.001** (0.0006)
<i>p_xconst</i>	0.001 (0.0006)	-0.000** (0.0000)	0.000*** (0.0000)	-0.000 (0.0000)	0.000*** (0.0000)
<i>hf_efiscore</i>	0.000 (0.0015)	0.001** (0.0003)	0.000 (0.0002)	0.001** (0.0004)	0.000 (0.0002)
<i>dr_ig</i>	0.008*** (0.0008)	0.001** (0.0003)	0.000 (0.0002)	0.001*** (0.0003)	0.001** (0.0002)
<i>wef_gend</i>	0.333* (0.1704)	0.264** * (0.0291)	0.010 (0.0236)	0.274*** (0.0301)	0.032 (0.0237)
<i>Sbt</i>	-0.050 (0.1228)	0.415** * (0.0316)	0.657*** (0.0250)	0.333*** (0.0371)	0.612*** (0.0320)
<i>Rmse</i>	0.084	0.005	0.003	0.007	0.005
<i>sigma_e</i>		0.006	0.004	0.006	0.004
<i>Sigma</i>		0.142	0.159	0.087	0.086
<i>sigma_u</i>		0.141	0.159	0.086	0.086
<i>TDtest</i>			0.0000		0.0000
<i>Corr (u_i, Xb)</i>		0.6967	0.3972	0 (kabul edilir)	0 (kabul edilir)
<i>R2</i>	0.730	0.358	0.758		
<i>R2</i>	0.730	0.608	0.188	0.672	0.592
<i>R2over</i>		0.608	0.188	0.672	0.592
<i>R2with</i>		0.358	0.758	0.338	0.747
<i>R2bet</i>		0.609	0.492	0.671	0.666
<i>Lambda</i>				0.97	0.98
<i>Hausman chi2</i>		271.85		817.53	
<i>Hausman p value</i>		0.0000		0.0000	

İkinci sütun sabit etkiler modeline (fixed effect-FE) aittir. Sabit etkiler modelinde de *cluster code* seçeneği kullanılmıştır. *dpi_system* ve *dpi_cemo* hariç tüm değişkenler istatistiksel olarak anlamlıdır. Etkiler arası uyum iyiliğinin, etkiler içi uyum iyiliğinden yüksek olması, ülkeler arası değişkenliğin yüksekliğine işaret etmektedir. Buna rağmen *ciri_injud* ve *p_xconst* kuramile uyumlu bir netice vermemiştir. Üçüncü sütunda İki Yönlü Sabit Etkiler Modeli (Fixed Effect Regression with Time Dummies-FETD) sonuçları sunulmuştur. *dpi_system*, *ciri_injud*, *p_xcons* ve sabit terim istatistiksel olarak anlamlıdır. Zaman kuklaları etkiler içi tahminde etkiler arası tahmine göre yüksektir. Zaman kuklaları için yapılan hipotez testi, geçerli olduklarını desteklemektedir. Dördüncü sütunda rassal etkiler(random effect-RE) modeli sonuçları sunulmuştur. Cluster code seçeneği ile yapılan bu tahminde *dpi_system*, *dpi_cemo* ve *p_const* hariç tüm değişkenler istatistiksel olarak anlamlı olsa da *ciri_injud* değişkeni kuram ile tutarsız bir netice göstermektedir. Beşinci sütunda rassal etkiler modeli zaman kuklaları ile iki yönlü olarak yapılmıştır. Zaman kuklaları eklendiğinde *dpi_system* değişkeni anlamlı hale gelmiştir, fakat *wef_gend* zaman kuklaları ile anlamlılığını yitirmektedir.

Tablo 6. Yeniden Tanımlanmış Kukla Değişkenler ile Alternatif Panel Regresyon

<i>Bağımlı Değişken</i> <i>undp_hdi</i>	<i>POLS</i> <i>b/se</i>	<i>FE</i> <i>b/se</i>	<i>FE</i> <i>(zaman</i> <i>kuklaları</i> <i>ile)</i> <i>b/se</i>	<i>RE</i> <i>b/se</i>	<i>RE</i> <i>(zaman</i> <i>kuklaları</i> <i>ile)</i> <i>b/se</i>
<i>dpi_system</i>	0.003 (0.0085)	0.002 (0.0022)	0.002** (0.0007)	0.006 (0.0058)	0.004 (0.0028)
<i>dpi_cemo</i>	-0.035 (0.0365)	-0.001 (0.0041)	0.001 (0.0009)	0.000 (0.0042)	0.002 (0.0014)
<i>ciri_injud</i>	0.010 (0.0121)	-0.004*** (0.0010)	-0.002** (0.0006)	-0.003*** (0.0010)	-0.001** (0.0006)
<i>p_xconst_E</i>	-0.005 (0.0053)	-0.001 (0.0015)	0.000 (0.0006)	0.002 (0.0014)	0.001 (0.0007)
<i>Tran</i>	-0.118* (0.0541)	0.007 (0.0053)	-0.004 (0.0025)	0.009 (0.0056)	-0.002 (0.0029)
<i>hf_efiscore_E</i>	0.006 (0.1439)	0.083* (0.0348)	0.013 (0.0207)	0.112** (0.0384)	0.033 (0.0237)
<i>dr_ig_E</i>	0.796*** (0.0730)	0.073** (0.0263)	0.014 (0.0172)	0.148*** (0.0283)	0.057** (0.0196)
<i>wef_gend</i>	0.363* (0.369)	0.267*** (0.0294)	0.010 (0.0239)	0.279*** (0.0308)	0.034 (0.0243)
<i>Sbt</i>	-0.049 (0.1213)	0.410*** (0.0349)	0.657*** (0.0269)	0.324*** (0.410)	0.608*** (0.0341)
<i>Rmse</i>	0.084				
<i>sigma_e</i>		0.0061	0.0037	0.0061	0.0037
<i>Sigma</i>					
<i>sigma_u</i>		0.1410	0.1590	0.0862	0.0037
<i>TDtest</i>			0.000		0.000
<i>Corr (u_i, Xb)</i>		0.6898	0.3988	0 (kabul edilir)	0 (kabul edilir)
<i>R2</i>	0.7323				
<i>R2</i>					
<i>R2over</i>		0.6026	0.1892	0.6651	0.5960
<i>R2with</i>		0.3592	0.7580	0.3384	0.7469
<i>R2bet</i>		0.6038	0.4963	0.6639	0.6672
<i>F stat</i>	51.56				
<i>F prob</i>	0.000				
<i>Wald Chi2</i>	80.34			203.78	834.77
<i>Chi2 prob</i>	0.000			0.000	0.000
<i>Lambda</i>				0.9684	0.9804
<i>Hausman chi2</i>		307.37	805.57		
<i>Hausman p value</i>		0.0000	0.0000		

Tablo 6 panel veri tahmini için alternatif bir uyarılama yapılarak elde edilen sonuçları sunmaktadır. Bu uyarlamalara ihtiyaç duyulmuştur, zira bağımlı değişken insani gelişmişlik endeksi ile *hf_efiscore* iktisadi özgürlük ve *dr_ig* küreselleşme endeksi arasında ölçek farkı

bulunmaktadır. *undp_hdi*, 0 ile 1 arasında değer alırken *hf_efiscore* ve *dr_ig* ölçeği 0 ile 100 arasında değişmektedir. Bu değişkenler 100'e bölünerek yeni bir seri elde edilmiştir. İkinci olarak *trans* adını verdiğimiz yeni bir kukla değişken ile *p_xconst*'da -88, -77, -66 şeklinde geçiş içinde olan ülkelere ait veriler yeninden tanımlanmıştır. Yedi ülke, Cote d'Ivoire, Haiti, Irak, Kırgızistan, Liberya, Libya, Tunus ait dönüşüm veri 1 diğerleri 0 olarak alınmıştır. Bu dönüşümler, hangi kurumların gelişme düzeyi üzerinde daha etkili olacağı konusunda daha açık sonuçlar elde etmemizi ve kıyaslama yapmamızı sağlamaktadır. Buna göre uluslar arası sistemle uyumlu kurumsal yapı ve gayri resmi kurumlar büyük öneme sahiptir.

SONUÇ

Sosyolojiden hukuka kadar birçok alanda kullanılan bir kavram olan kurumların iktisadi analizde yerinin ne olması gerektiğine dair tartışmalar geçmiş dönemlere uzanmakla birlikte kurumların yeri ve öneminin literatürde hak ettiği ilgiyi bulması daha çok 1990'lardan sonra olmuştur. 1990'lardan sonra önem kazanan, yönetim, kurumsal kapasite, toplumsal ağlar güven, çatışma, uzlaşma karşılıklı bağımlılık gibi kavramların literatürde geniş yer tutmaya başlaması, politika yapım içeriğine de toplumsal öğelerin de yer bulmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca kurumlara olan ilgi ve kurumsal yapının iktisadi değişkenler üzerinde etki yaratacağı düşüncesi yeni liberal akımlardan, Yeni Kurumsal İktisat ekolünün iktisat yazınında kazandığı başarılarından, IMF ve Dünya Bankası'nın politika önermelerinde kurumlara yer vermelerinden çokta bağımsız görünmemektedir.

Günümüz Yeni Kurumsalcılığı'nda North'un kurumları "oyunun kuralları" olarak tanımlaması çoğunlukla kabul edilen bir görüşü yansıtmaktadır. Bu bağlamda kurumlar, insanlar tarafından tasarlanan siyasi, iktisadi ve toplumsal etkileşimi yapılandıran kısıtlardır. İnsanoğlu tarih boyunca kurumları insani etkileşimi şekillendirmek, düzen yaratmak ve değişimdeki belirsizlikleri azaltmak için tasarlamışlardır. Araçsal akılcılığın uygulanabilir olduğu bir dünyada kurumlar gerekli değildir. Fakat günlük yaşamda birey, bilgi edinme süreci içinde eksik bilgi ve sınırlı akli kapasiteye sahiptir. Bu nedenle mübadeleyi şekillendirmek için insan davranışlarını kısıtlanmak zorundadır. Ancak kurumsal kısıtlamalar yoluyla bireylerin yapmasının yasaklandığı faaliyetleri belirlemek veya bireylere hangi koşullar altında izin verileceğini saptamak mümkündür. Kurumlar, ekonominin standartlaşan kısıtları ile birlikte seçim kümelerini tanımlamaktadır. Bu belirsizliklerin azaltılması, işlem ve üretim maliyetlerinin belirlenmesiyle iktisadi faaliyetlerin karlılığı ve uygulanabilirliğini sağlamaktadır. Fakat kurumların iktisadi olarak tanımı konusunda görüş birliğine varılamadığı gibi tasnifi konusunda da görüş birliğine varılamamıştır.

Kurumların literatürde kazandığı önem, kurumlar ile ekonomik gelişme ilişkisinin ampirik olarak ölçülmesi çabalarını da beraberinde getirmiştir. Fakat literatürde kurumların tanımı ve

işlevleri konusunda uzlaşma sağlanamaması yapılan birçok ampirik analizle birlikte bu analizlerde kullanılan yöntemlerin konuya uygunluğu ve veri setlerini de tartışmalı hale getirmektedir.

Bu çalışmada kullanılan yöntem, kurumsal farklılıkların gelişmişlik farklılıkları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla panel veri analizidir. Çalışmada 127 ülkeye ait veriler 2005-2010 yılları için kullanılmıştır. İlk olarak veriler mevcut şekilleri ile kullanılmıştır. Bunun anlamlı herhangi bir matematiksel işleme tabi tutulmayan verilere panel regresyon analizine sokulmuştur. Analizde havuzlanmış en küçük kareler yöntemi, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli kullanılmıştır. Hausman testinin sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri arasında fark olduğunu teyit etmesi ve bağımsız değişkenler ile kalıntı terimi arasında ilişki olması nedeniyle sabit etkiler modelinin sonucu analizin neticesi olarak kabul edilmiştir. İkinci yöntemde ise değişkenlerin ölçeği değiştirilmiş ve yeni bir kukla değişkenle ara rejim yaşayan ülkeler ayrıştırılmıştır. Buna göre elde edilen bulgular, gayri resmi kurumların ve ülkelerin kendine özgü özelliklerinin gelişme üzerinde önemli etki yarattığını göstermektedir. Çalışmada elde edilen sonuç gayri resmi kurumların ve kültürel öğelerin gelişme düzeyi üzerindeki etkilerine odaklanan ve bu öğelerin gelişme üzerinde önemli etkileri olduğu bulgusuna ulaşan Tabellini (2006), Knowles and Wheatherston (2006) Williamson ve Kerekes (2011) sonuçlarını da destekler niteliktedir. Resmi kurumlar değişkenlerinin katsayılarının düşük olması, gayri resmi kurum değişkeni olarak cinsiyet farklılığının yüksek bir katsayıya sahip olması, sabit etkileri kapsayan terimin yüksek olması da benzer bir şekilde ulaşılan çıkarılamayı doğrulamaktadır.

Ampirik olarak elde edilen bulgulara bağlı olarak gayri resmi kurumların etkileri dikkate alınmadan resmi kurumların hedeflediği amaca ulaşmasının gerçekçi olmadığıdır. Bu bağlamda politika yapıcılarının ülke karakteristiklerini dikkate alması uygulanan politikaların başarı kazanmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

Acemoğlu, D. (2008). *Introduction to Modern Economic Growth*. New Jersey: Princeton University Press.

Acemoğlu, D., Johnson, S., Robinson, J. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *The American Economic Review*, 91(5), 1369-1401.

Ali, A. (2006). Growth, Poverty and Institutions: Is There a Missing Link?", Seminar Paper in Poverty, Growth and Institutions, Resource: http://www.api.org.kw/images/publication/pdfs/269/269_wps0601.pdf(02.02.2014).

Arrufiada, B.(2007), to Avoid when Measuring Institutions:Is *Doing Business* Damaging Business?, *Journal of Comparative Economics*, 35(4), 729-47.

- Arslan, Ü. (2007). Kurumların İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Ata, Ahmet Y. (2009). Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana.
- Aysan, Ahmet F. (2007). Yönetişim ve Kurumlar Kavramlarının İktisat Literatüründeki Yükselişi Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ticaret ve Dış Ticaret Politikaları*, 1(2), 27-52.
- Bardhan, P. (1989). The New Institutional Economics and Development Theory: A Brief Critical Assesment. *World Development*, 17(9), 1389-1395.
- Bardhan, P. (2006). Institutions and Development", in David Clark (ed.), *Elgar Companion to Development Studies*, Elgar Publishing.
- Bates, R., Greif, A., Humphreyes, M., Singh, S. (2004). *Institutions and Development*, CID Working Paper No. 107.
- Bontempi, M., Golinelli, R. (2012). Static Panel Data Analysis Lecture 9.1.
- Chang, J. (2005). Understanding the Relationship between Institutions and Economic Development- Some Key Theoretical Issues. Paper to be presented at the WIDER Jubilee Conference, 17-18 June, Helsinki.
- De, P. (2010). Governance, Institutions, and Regional Infrastructure in Asia. *ADB Working Paper Series*, 83.
- Deaton, A. (1995). Data and Econometric Tools for Development Analysis. *Handbook of Development Economics*, Elsevier Publishing, 1801-18.
- Ergil, D. (2012). *Toplum ve İnsan*. Ankara: Hayat Akademi
- Gwenhamo, F., Federke, J., Kadth, R. (2012). Measuring Institutions: Indicators of Political Rights, Property Rights and Political Instability in Zimbabwe, *Journal of Peace Research*, 49(4), 593-603.
- Hsiao, C.(2005). Why Panel Data?. *IEPR Working Paper*, 5.33.
- Hsiao, C. (2006), Panel Data Analysis – Advantages and Challenge. *IEPR Working Paper* . 06.49.
- Jutting, J. (2003). Institutions and Development. *OECD Development Center, Working Paper*: 210.
- Knowles , S., Wheatherston, C. (2006). Informal Institutions and Cross-Country Income Differences. *CREDIT Research Paper*, No. 06/06.
- Kuncic, A. (2013). Institutional Quality Databse. *the 8. Young Economists Seminar to 19th Dubrovnik Economic Conference*, Crotea.
- Lin, Y., Nugent, J. (1995). Institutions and Development in Handbook of Development, In: J. Behrman, T. N. Srinivasan, (Ed) *Handbook of Economic Development*. North-Holland, Amsterdam.
- Myhrman, J. (1989). The New Institutional Economics and Process of Economic Development. *Journal of Economic Institutions and Theoretical Economics*, 145, 38-59.

Morgan, J., Olsen, W. (2011). Conceptual Issues in Institutional Economics: Clarifying the Fludity of Rules. *Journal of Institutional Economics*, 3(1), 425-453.

North, D. (1991), Institutions. *The Journal of Economic Perspectives*. 5(1), 97-112

North, D. (1992). Transaction Costs, Institutions and Economic Performance, *Occasional International Center of Economic Growth, Papers*, 30.

Pamuk, Ş. (2012). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi* (3. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Przeworski, A., Curvale, C. (2006). Political Institutions and Economic Development in the Americas: the Long Run, , unpublished manuscript, Department of Politics, New York University

Sen, A. (1983). Development:Which waynow?, *The Economic Journal*, 93(972), 745-762.

Sheirly, M. (2003). Institutions and Development, Erişim: [http:// www.coase.org/w-shirley2003institutionsanddevelopment.pdf](http://www.coase.org/w-shirley2003institutionsanddevelopment.pdf)

Siba, E. (2008). Determinants of Institutional Quality in Sub-Saharan African Countries. *University of Gothenburg , School of Business, Economics and Law Working Papers in Economics*, 310.

Tabellini, G. (2006). Institutions and Culture, European Economic Association Conference, Budapest, Hungary.

Voight, S. (2007). How (Not) to Measure Institutions. *Workshop Measuring Law & Institutions*, December 15-16, Paris, France.

Williamson, O. (2000). The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking. Ahead, *Journal of Economic Literature*, 38, 595-613.

Williamson C., Kerekes, C. (2011).Securing Private Property: Formal versus Informal Institutions. *Journal of Law and Economics*, 54(3), 537-572.

Yaffee, R.(2003), A Primer for Panel Data Analysis, Access: http://localgov.fsu.edu/readings_papers/Research%20Methods/Yafee_Promer_for_Panel_Data_Analysis.pdf (Erişim:10.08.2014).

Ek 1. Spesifikasyon diagnostik testleri çoklu bağlantı, değişen varyans ve eksik değişkenler için yapılmıştır. Varyans enflasyon faktörü (VIF) 5'den küçük olduğu için içsel bağlantı problemi yoktur denilebilir. Hem Breush-Pagan hem de White testi değişen varyans sorunu olduğunu doğrulamaktadır. Ramsey spesifikasyon testleri atılmış değişken olduğunu göstermektedir. Wooldridge testi ile boş hipotez ret edildiğinden otokorelasyon problemi olduğu da doğrulanmaktadır

Ek1.Tablo 1.Çoklu Bağlantı Testi

Variable	VIF	SQRT VIF	Tolerance	Eigenvalue	Conditionaş Index	R-Squared
<i>dpi_system</i>	1.55	1.24	0.6456	3.3297	1.0000	0.3544
<i>dpi_cemo</i>	1.22	1.11	0.8181	0.9290	1.8932	0.1819
<i>ciri_injud</i>	1.82	1.35	0.5496	0.8121	2.0248	0.4504
<i>p_xconst</i>	1.07	1.04	0.9306	0.6572	2.2510	0.0694
<i>hf_efiscore</i>	2.25	1.50	0.4444	0.5812	2.3935	0.5556
<i>dr_ig</i>	2.66	1.63	0.3756	0.4391	2.7539	0.6244
<i>wef_gend</i>	1.52	1.23	0.6565	0.2517	3.6374	0.3435

Breusch-Pagan/Cook-Weisberg Testi

Ho: Sabit varyans

Değişkenler: undp_hdinin uyumu yapılmış değeri

chi2(1) = 96.84

Prob > chi2 = 0.0000

White Testi

Ho: homoskedasticitye karşı

Ha: kısıtsız heteroskedasticity

chi2(34) = 210.01

Prob > chi2 = 0.0000

Spesifikasyon Hata Testi

Ramsey RESET testi bağımlı değişkenlerin uyumu yapılmış değeri için

Ho: model atılmış değer taşımaz

F(14, 535) = 21.80

Prob > F = 0.0000

Otokorelasyon Testi

Wooldridge Otokorelasyon Testi

H0: birinci sıra otokorelasyon yoktur

F(1, 110) = 313.809

Prob > F = 0.0000